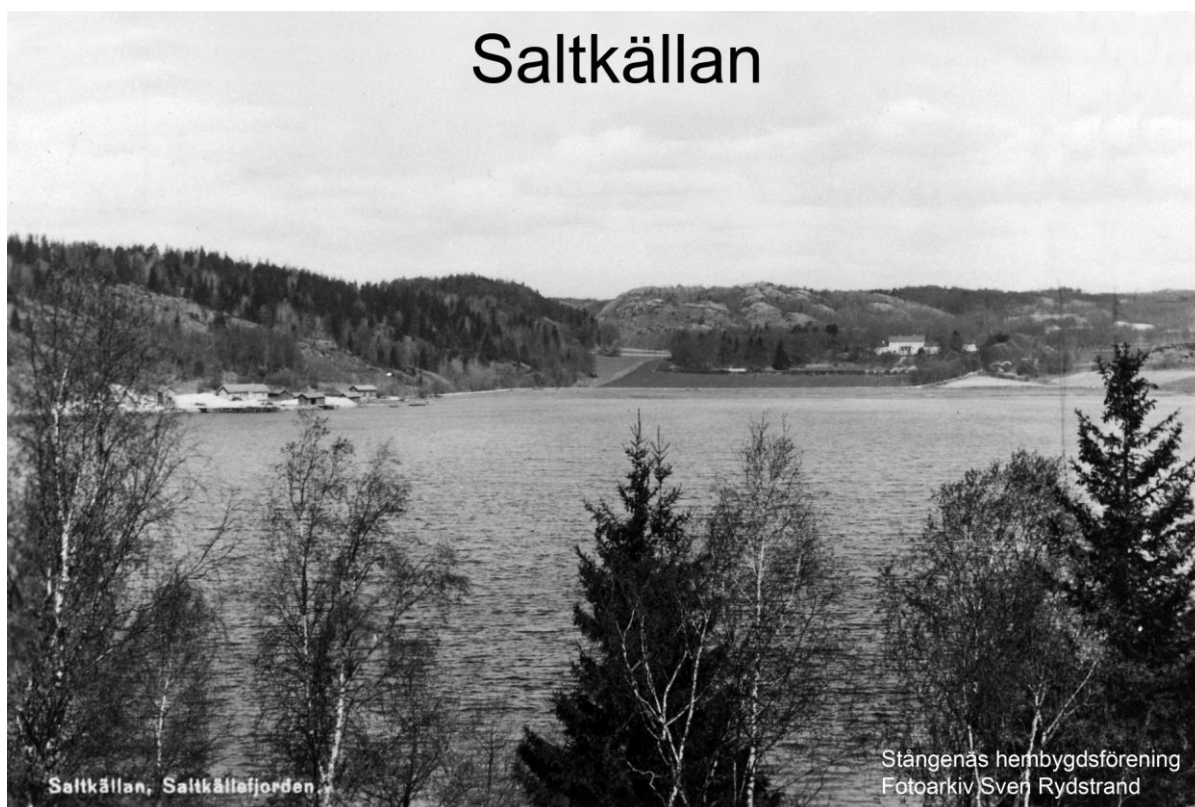

Handel och vandel

Ur boken Med lag och slag
Utgiven 1967 Av Sven Rydstrand

Handeln på landsbygden var inte så fri i gångna tider, som man möjligen föreställer sig. Särskilt bönderna hade det besvärligt, eftersom de inte fick sälja sina kreatur till vem som helst under 1600-talet. Vid det ting som hölls på Kviströms gästgivaregård den 5 november 1663 förekom bl. a. följande ärende härom:

Inspektören över strandridarna välbemälte Rasmus Andersson haver instämt några bönder för landköp, som de skulle hava begånget och uppköpt några oxar, vilket dock är efterlåtet av Kongl. Maj:t att de får oxarna igen, men han förmenar likväl att de som hava övat landköp borde därför plikta. Begärde att det måtte rannsakas och envar av bönderna avhöras. Stenor i Wässje, frälsebonde, berättade att han hade 23 oxar och stutar i sin drift, 3 voro hans egna, de andra voro en del sända med honom och en del hade han köpt. Jacob i Långevall sade att han hade själv fyra och några voro sända med honom. Swen skomakare, en backsittare, sade att han hade i samma följe tvenne kreatur sina egna. Femton stycken hade han tagit här och där i socknen och borgat av andra. Flera bönder som intresserade voro, kommo dock ej tillstädes.

Det inre av Gullmarsfjorden och Saltkällan vid 1900-talets början. De små husen till vänster på bilden utmärker den plats där det gamla fiskeläget Sanden låg under gångna århundraden

Lika strängt var det med tobakshandeln. Vid ovan nämnda ting förekom även ett ärende om detta:

Inspektören över Tobaks-kompaniets fullmäktige, Olle Larsson, haver citerat gästgivaren Anders Toresson, som hade sålt honom något tobak, vilken icke var kommen från kompaniet. Han sade att Anders aldrig köpte någon tobak av Johan Olsson, som har att sälja utav kompaniets. Anders begärer njuta uppskov till nästa ting för att instämma sina vittnen, desslikes Johan Olsson, så ville han nogsamt befria sig från detta käromål. Dock bekände Anders att han med flera folk köpte tobak på Foss kyrkogård av en dragon. Saken uppsattes till nästa ting. Ifwer i Folkesberg är även stämd av strandridaren för att han har sålt tobak i sitt hus. Han sade att han köpte tobaken av en dragon. Botade 8 daler Smt. Joen Engelbrektsson i Säleby hade också sålt tobak, som han ej nekade till. Botade 8 daler Smt.

Vid hästhandel kunde det också uppstå problem, och vid tinget i Kviström år 1686 skrev man följande:

Oluf Eriksson i Fjäll i Svarteborgs socken kärade till Amund Nilsson i Bärby för en häst, som han fått av honom för några år sedan för 3 daler silvermynt. Amund mötte och ville påstå att hans fader köpte hästen, som nu är döder och hade intet efter sig, vartill Oluf övertygade Amund att ej villa fly honom hästen, då Amund hämtade den, utan han ville själv stå god därföre och intet ville förtro hans fader hästen, vartill Amund ej neka kan. Amund ålades att betala till Oluf de tre dalerna silvermynt inom en månad.

Det var lätt att låna pengar av andra, men att betala skulden igen var inte alltid lika lätt, och Reor Larsson i Råhed hörde tydligen till dem som inte ville betala sina skulder, ty vid tinget i Kviström i okt. 1697 lät det på följande sätt:

Hallward i Holmas (i Berfendal) barn och arvingar, Engelbrekt i Orreberg och Erik i Bottnelycke, hade instämt Reor Larsson i Råhed för 4 Rd gälld, som han var skyldig deras salig fader. Nämndemannen Christopher i Tyfft säger sig hava lagligen honom stämt, men är denne Reor en tredsk man, det de andra av nämnden, som honom känna, besanna. Vill ock Christopher i Tyfft vittna att skulden varit krävd och att Reor i Råhed i visso och försäkring för penningarna pantsatt några brev, som i ofreden skolat blivit något förmultnade, varför nu betalningen av Reor hindras.

Rec: Rätten dömde att sedan Reor i Råhed fått sina brev, fördenskull för sin tredsko och uteblivande från tinget bör efter en månads förlopp betala dess 4 Rd eller utsökas med laga execution.

Stora och vackra hus måtte det ha funnits på Saltkilen omkring år 1700, och ett av dem var värderat till 47 daler Smt. Det förekommer i följande protokoll från Kviströmstinget år 1701:

Skepparen välaktade Albert Nillsson-Läsöö vid Saltkilen lät exhibera en transaktionskrift av den 24 februari 1700, given av hans vördighet kyrkoherden uti Högdals gäll, vällärde herr Hans Rasmusson för en byggning, stående på Saltkilen, som bemälte skepparens broder Hans Nillsson-Läsöö med ett penningalån till bemälte herr kyrkoherde förpantat hade, vilken blev uti rätten uppläsen och till alla sina klausuler konfirmerat och stadfäst.

Bruksskrivaren välaktade Ludvick Tack på Saltkilen andrager för rätten hurusom han efter undfången dom haver att fordra av sin svärmoder, hustru Helena Jönsdotter-Böker på Saltkilen och hennes son Hans Nillsson-Läsöö, några penningar, och som bemälte Hans Nillsson flyttat ut ur riket till Danmark och har en byggning stående på Saltkilen, som är värderad till fyrtiosex daler silvermynt, vilken brodern Albert Nillsson-Läsöö vill sig

tillhandla och därpå betalt till herr kyrkohedern vällärde herr Hans Rasmussen trettiosex daler, åtta öre Smt, som Hans Nillsson var honom skyldig och därför samma byggning i pant och försäkring hade, överskjutande ännu 9 daler, 24 öre Smt efter värderingen, dem bruksskrivaren begärrer att få upptaga i avräkning på sin fordran hos Hans Nillsson, vilket rätten inte visste honom förneka utan honom därtill tillstånd giver.

Ölförsäljning kunde bli straffbart, om länsman fick kännedom därom. Detta fick bonden Tohre Andersson i Leråker år 1709 erfaras. Vid det ting som hölls med Tunge och Sörbygdens härader i Sörbo gästgivaregård i Krokstads socken den 15 februari år 1709 framkom följande: *Kronans länsman välaktade Ludvick Tack anklagade Tohre Andersson i Leråker för att han skall hava sålt öl, som han ej bort göra, och länsman förmenar ity att sådant bör korrigeras och straffas. Tohre Andersson komparerade och för sin egen person nekade att hava sålt öl, men haver hans hustru gjort det, så är det av missförstånd skett, beder därför att han för denna gången måtte förskonas från straff, utfäster sig sådant ej mera att göra. Och emedan detta av hustrun av oförstånd och ej av arghet gjort är, fördenskull frikände rätten bemålde Tohre för denna gången, förmenades honom därjämte detta ej mera öva, så framt han icke vill vederbörligen avstraffad bliva.*

Ovan nämnde bonde, Tohre Andersson, som också var smed, flyttade år 1717 som änkeman till Brastads socken. Han var född i Svarteborgs socken år 1668. Se vidare i boken "Vargatider på Stångenäset", sidan 168.

Om handel och sjöfart vid Saltkilen i början av 1700-talet berättar nedanstående protokoll från tinget på Kviström den 10 maj 1726:

Landsfiskalen äreborne och välbetrodde herr Jacob Gilblad har låtit instämman före detta sjölöjtnanten äreborne och manhaftige Albrekt Lund på Saltkilen för förment lanthandel med sanne-stenar, varandes svaranden själv närvarande som genom skriftlig fullmakt till sin talan i saken befullmäktigat auditören högaktade herr Jacob Bartholm, men herr fiskalen har i denna saken tillställt tingsrätten sin skriftliga inlaga av innehåll att som försport blivit det före detta sjölöjtnanten Albrekt Lund brukat handel med sanne-stenar, vilket är till städernas prejudice och sådant icke är tillåtet någon på Saltkilen, så är en del sännestenar till 1775 hos löjtnanten arresterade, påståande att de för konfiskerade måtte förklaras och löjtnanten för försorsakade omkostnader betala till herr fiskalen 15 daler smt.

Häremot androg fullmäktigen herr auditören Bartholm, att som herr fiskalen skriftligen sitt käromål andragit, så anhåller han om kommunikation därav, som beviljades, varvid herr auditören muntligen föredrog att de sännestenar, som ifrån deras principal äro tagna, höra honom inte till utan skepparen Baltzer Wilhelmsson, vilken sedan han dem i Uddevalla förtullat och utbjudit, fått frihet av herr tullinspektören Rutger Seth att sännestenarna vid lastaplatsen och lossningsplatsen Saltkilen lossa, som skall bestyrkas av en uppvist tullinspektören Seths attest av den 2 förlidne mars, utvisandes en del av handelsmannens attest i Uddevalla under den 26 förvekne febr., att skepparen Baltzer Wilhelmssons sanne-stenar är till dem i staden utbjudna, men de dem nekat att emottaga, påyrkande därjämte fullmäktigen att tvenne visitörer varit vid handen, då lossningen av stenarna skett. Dessutom skall aldrig kunna intygas att dess principal sålt några sanne-stenar av det slag, som skepparen Wilhelmsson hos honom inlagt och nu äro sekresterade, utan tillstår väl herr auditören att dess principal haver de förra åren sålt brynnestenar för borgarna i Uddevalla men aldrig därvid någon olovlighet förlupit.

Påståendes ytterligare herr auditören att dess principal intet vet huru många sännestenar skepparen hos honom inlagt, vidare är det kvantum, som uti herr tullinspektören Seths attest står nämnt, nämligen 700 stycken, emedan dess principal intet varit tillstådes när stenarna blevo inlagda, men vet intet huru landsfiskalen kan nämna att 1775 voro sekretesterade, utan att sännestenarna efter gammal vana brukeligen är att räkna två för en, när de inte uppfyller den ordinarie storleken, och således fiskalen räknat både små och söndriga, vilket allt eftersom ej ytterligare var att andraga, tingsrätten uti behörigt övertvägande tog.

Sjölöjtnant Lund blev befriad från straff, eftersom han kunde bevisa att han inte hade sålt några sanne-stenar. Landsfiskalen var ute i ogjort ärende och han fick inte de 15 daler Smt, som han begärt.

En ny lag om yppigheters avskaffande år 1720 gjorde många kvinnor brottsliga, då de gärna ville bära fina kläder med överflöd av spetsar. Vid kyrkorna tillsattes därför särskilda uppsyningsmän, som skulle bevaka fruntimmernas klädedräkt och om anledning därtill fanns anmäla dem för länsmannen. Så skedde i Foss år 1724, och vid tinget på Sörbo i mars sistnämnda år skrevs det så här:

Uppsyningsmannen vid Foss kyrka föravskedade föraren Jöns Lundgren hade genom länsmannen, välbetrodde Sören Hansson, låtit instämna pigorna på Sanden Anna Andersdotter och Maria Nillsdotter för det att de på fastelagssöndag i Foss kyrka skolat brukat förbjudna kläder.

Uti Anna Andersdotters ställe, som är sjuk, infann sig styvfadern överskepparen vid Kongl. Amiralitetet Halwar Månsson-Qwi. Skräddaren Nills Jacobssons dotter, Maria Nillsdotter, inställde sig personligen.

Häremot har bemälte överskeppare på sin dotters vägnar jämte pigan Maria Nillsdotter låtit instämna uppsyningsmannen för det han när församlingen gått ur kyrkan uti själva kyrkodörren rivit av Anna Andersdotter ett silkekläde, som hon burit om halsen, samt av Maria Nillsdotter mössan och linet, som hon haft på sig.

Uppsyningsmannen nekar alldeles att hava tagit mössan av Maria Nillsdotter i kyrkan utan i wapenhuset, därtill han åberopar sig nämndemannen Hans i Pilegård och Gunnar i Berg som vittne, jämväl kyrkostöten Hans Jacobsson, som uppsyningsmannen bett se efter vad folk pigorna varit, om han dem skulle känna.

Pigan Maria Nillsdotter inlägger en attest, underskriven av smeden Anders Kristensson i Korsvik och Jonas Larsson på Sanden samt Jöns Gafwelholm på Kviström, av innehåll att uppsyningsmannen Jöns Lundgren rev mössan och linet av huvudet på Maria Nillsdotter och släppte intet förrän han kom ut genom kyrkodörren, där allmogen honom tilltalade att han skulle hava fördrag med sådant.

Uppsyningsmannen säger sig ingalunda kunna gilla en sådan attest, och angående amiralitetskepparens dotter, Anna Andersdotter, så nekar han alldeles till det som anfört är, åberopande sig sina förenämnda vittnen, uppvisandes först ett silkeskläde, som han tagit ifrån henne till vedermäle, eftersom hon tog mössan och linet ifrån honom, som han hade tagit. Skepparen och pigan Maria Nillsdotter uppviste nu tvenne lin med två uddar före och en fingers bredd, vilka uppsyningsmannen påstår icke var samma lin, utan nämndemännen såväl som vittnena skola hava sett andra, som varit tre fingrar breda, ingivandes uppsyningsmannen en attest av Rangela Nillsdotter, att på det linet, som skeppare Halwars dotter skulle haft i kyrkan, skall spetsen varit tre fingrar bred, vilken attest skepparen alldeles vill ogilla.

Likaledes ingav uppsyningsmannen en attest av pigan Karin Turessdotter, att hon sett det Anna Andersdotter haft en knyppling på sitt lin, som syntes två fingrar bred nederst omkring mössan, men vad som upp under mössan hade varit, det hade hon ej kunnat se.

Ärendet blev uppskjutet.

Redan år 1722 hade för resten en annan kvinna varit instämd till tinget i Kviström för att hon burit bredare knypplade spetsar än som var tillåtet. Härom kan man läsa följande:

Länsmannen Sören Hansson ställer för rätta trumslagarehustrun Anna Larsdotter för det hon nu nyligen och då det extra tinget här i Kviström stod förlidne maj månad överträtt Kongl. Maj:ts sista förordning om yppighets och överflöds avskaffande, given år 1720 den 3 juni, i det hon på en huva burit vita knypplade spetsar, bredare än tillåteliget är. Anna Larsdotter visar nu för sittande rätt samma spets till en fingers bredd men föregiver till sin ursäkt att hon intet annat visste eller kunde tro än att så smala spetsar skulle vara tillåteliga. Vetandes ej heller av sin enfaldighet att göra någon åtskillnad emellan knypplade spetsar och treuddar. Beder för sin fattigdoms skull denna gång att bliva förskonat. Men som högstbemälte Kongl. Förordnings 2 § strängeligen förbjuder sådana sydda och knypplade spetsar utan någon åtskillnad, varuti rätten icke understår sig att dispensera, ty prövar rätten med samma höga förordning enligt vara, det bör Anna Larsdotter sig till välförtjänt näpst och androm till varning bota 200 daler silvermynt eller plikta med åtta dagars fängelse vid vatten och bröd.